

Prozaická skutečnost

PROZAICKÁ SKUTEČNOST

Jan Lukeš

Když 31. prosince 1899 slavil celý svět konec starého století a začátek nového, ne každý si uvědomil, že v důsledku kolektivního omylu urychlilo lidstvo svůj vstup do dvacátého věku o celý jeden rok. Jako by byla bouřlivost oslav, nerespektujících ani kalendář, ani zákony matematiky symbolem sílícího vědomí, že dvacáté století s jeho převratnými ekonomickými, politickými a kulturními proměnami nemůže vymezit žádné pevné datum, že jeho duchem, signalizujícím počátek celé nové epochy v dějinách lidstva, bylo poznamenáno přinejmenším už oněch posledních deset let století devatenáctého. Nejasná tušení soumravné a zároveň až ignorantsky frivolní doby konce století proměnila se o osmdesát let později ve skutečnost dílem přesahující ty nejodvážnější sny, dílem stvrzující ty nejchmurnější obavy. Ty tam jsou doby poklidné turistické chůze minulých věků, svět komunikačně smrštěný na minimum a otřásající se trhavými pohyby spáče pronásledovaného i ve snu každodenní úspěchaností pádí vpřed tempem, v němž často ne roky, ale dny rozhodují o jeho osudu.

Literatura jako jedna z forem společenského vědomí zaznamenává s citlivostí seismografu všechno to, čím dnešní člověk žije, a tak i ona podléhá týmž zákonům akcelerace, článkujícím její vývojový řetězec do mnohem většího počtu dílů, než tomu bylo kdykoli dříve. Jistě, že zároveň tu působí obvyklý optický klam, znepřehledňující člověku, který je sám součástí tohoto řetězu, alespoň odhad souvislostí celku a povyšující v jeho očích význam jednotlivých částí na úkor jiných. Ani toto omezení, ani četná jiná, plynoucí vůbec z nedostatečného historicko kritického od-

stupu, nemusí však naplňovat toho, kdo chce přispět k poznání literatury své doby, malomyslností, byť stojí přímo uprostřed jejího proudu. Zvláště tehdy ne, nechce-li ve smyslu literatury samé, ovšem té nejlepší, být jen pasivně reagující ručičkou odlidštěného přístroje, nýbrž také aktivním iniciátorem jejího vývoje v přítomnosti i budoucnosti.

Nezastírám, že alespoň částečně by se takovým iniciátorem ráda stala právě tato kniha, byť se na první pohled obrací především dozadu, na uplynulá sedmdesátá léta. Uzavírám-li její stránky rokem 1979, jsem si vědom stejně toho, že do konce desetiletí zbývá opět ještě jeden rok, jako toho, že v obecném smyslu nemohou být hranice žádného desetiletí literárně podstatnými mezníky. Pro sedmdesátá léta platí toto konstatování zvláště pokud jde o jejich horní hranici: zatímco přelom šedesátých a sedmdesátých let se v návaznosti na události politické stal zřejmým předělem i ve sféře duchovní, lze očekávat, že do dalšího desetiletí se bude literární vývoj odvíjet kontinuálně ze základny vytvořené přítomnosti. Proto je třeba právě v ní hledat prvky, které dosud stojí v cestě rozvoji plnohodnotné literatury, stejně jako prvky, v nichž je už i jen zárodek takové tvorby obsažen. Proto je také třeba věnovat zvýšenou pozornost autorům mladé generace, neboť oni to jsou, kdo ponесou literární vývoj v budoucnu a před kým tedy vyvstává otázka nových uměleckých kvalit jako nevyhnutelný imperativ. Podejmout se těchto úkolů, které zajisté nejsou jen plodem subjektivního hodnocení situace, nýbrž které staví sama doba před literární kritiku, znamená vstupovat na pole značně zanedbané a kdečím zaplevelené. Mýcení a kultivace nemusí však přece začínat z ničeho, první brázdy byly už vyorané.

Příčinil se o to mimo jiné také Jaromír Pelc (nar. 1952) svým Novým obsahem, souborem kritických vývojových portrétů několika mladých autorů sedmdesátých let, který vyšel v roce 1977 v téže edici jako tato kniha. Jak sám název napovídá, jde už v něm o hledání dalších perspektiv literárního vývoje, o otevírání průhledů do možností nejen jednotlivých tvůrců, ale i literatury jako celku v jejím kontinuitním ideovém i estetickém sebepřekonávání, v jejím úsilí o „nový obsah“. Jím míní Pelc jak „integritu uměleckého zobrazení (mnoharozměrný záběr skutečnosti)“, tak „projekt integrálního (nejednorozměrného) člověka“,¹ jakožto principiální prvky prozaické i básnické reflexe skutečnosti sedmdesátých let. Přitom samozřejmě uznává závislost „literárních jevů na procesu sociologicko-psychologických změn, kterým podléhá člověk jako soubor společenských vztahů“, a z této závislosti vyplývá mu i obecná formulace „nového obsahu“ jako „střetu dvojího životního slohu, dvou historických typů, *individua-*

¹ Pelc, Jaromír: Nový obsah. Praha 1977, s. 5–6

listického a kolektivistického“.² Jeho výsledkem je rozpad typu individualistického a úsilí o „konstituování jeho kvalitativně nového substitutu“.³

Pelcova kniha byla dopsána v květnu 1975 a přestože u vybraných autorů zachytila z rukopisů ještě díla vydaná o rok nebo dva později, tkví její význam především v charakteristice některých rysů literární situace první poloviny sedmdesátých let. Nebylo už v její moci dotknout se obsáhleji skutečností, které přinesla druhá polovina desetiletí a mezi něž patří jak nástup zcela nových individualit, tak proměny v tvůrčím vývoji i těch autorů, o nichž sama mluví, které si někdy vynucují zpětné názorové korekce. Je samozřejmé, že s takovými dodatečně nabytými poznatky není nesnadné polemizovat s leckterými závěry Pelcovy knihy – ukázaly to některé její kritiky⁴ a ukazuje to konec konců i tato práce. Bylo by však myslím chybou odkazovat proto Nový obsah do role mouřenína, který splnil svou úlohu a může jít: ještě větší chybou by bylo činit tak právě zde, na stránkách, jež patrně v době vydání stihne týž osud a jež proto také nemohou než hledat jen „jisté signály a názvuky – nic víc a nic méně“.⁵

Jde o něco jiného. Přestože můžeme nesouhlasit s jednotlivostmi Pelcových vývojových portrétů, je třeba se vážně zabývat fenoménem označeným jako „nový obsah“, a to i tehdy, vzneseme-li vážnou pochybnost o tom, že tento „nový obsah“ byl vskutku reálně nalezen. Ne každý z recenzentů knihy si totiž všiml, že více než o pojem historický jedná se o pojem programový, jenž tím, že jeho adekvátnost u Pelcem zkoumaných literárních jevů byla dalším vývojem zpochybněna, nepozbývá ještě nikterak na platnosti ani aktuálnosti.⁶

Může ovšem padnout oprávněná námitka, že v oné nejobecnější formulaci, tedy jako výsledek střetu individualistického a kolektivistického životního i uměleckého principu, není „nový obsah“ vlastně ničím novým. Už v devadesátých letech minulého století, při zrodu moderní české literatury dvacátého století, objevuje se – dobovým termínem řečeno – dualismus jedince a hromadnosti jako žhavě aktuální problém životní i umělecký a odtud se pak táhne jako červená nit veškerým literárním vývojem až po naše časy. Spolu s ním pochopitelně jdou ruku v ruce i pokusy o jeho řešení. Jistě ne náhodou takové zásadní stati jako Syntetismus v novém umění F. X. Šaldy a Nové umění F. V. Krejčího připomínají už

² Tamtéž, s. 6

³ Tamtéž

⁴ Srov. např. trojrecenze V. Novotného, L. Chytilové a Š. Vlašína pod společným titulkem Jak já to vidím (Mladá fronta 33, 1977, č. 214, 16. 9., příloha Um, s. 8

⁵ Pelc, Jaromír, c. d., s. 6

⁶ Srov. např. R. Pytlík, Nad „Novým obsahem“ Jaromíra Pelce (Tvorba 9, 1977, č. 36, s. 8): „Nový obsah není nic jiného než reálný program umění, živě reagujícího na dobu a na společenský pocit současného člověka.“

jen svými názvy Pelcův „nový obsah“, nemluvě o kolektivním manifestu Česká moderna postaveném stejně jako ony na úsilí syntetizovat obě zdánlivě zcela antagonistické kategorie.⁷ Pozbývá však zjištěním těchto filiací Pelcova formulace na hodnotě a na své oprávněnosti?

Myslím, že nikoli. Naopak, v jejím znovuvyslovení spočívá cena a inspirativní smysl celé knihy, kterou sám autor v době jejího vzniku pokládal za podklad k „budoucí studii o souvztažnosti změn senzibility a životního pocitu, jež signalizují stupeň postupující všeobecné proměny společenského vědomí, a literárního vývoje, tedy vývoje v jedné z jeho forem“.⁸ V té by už nemělo jít ani o opakování, ani o rozměňování toho, co bylo jednou řečeno, ani o navazování na jednotlivé konkrétní závěry (třebaže některé z nich je nutno respektovat), nýbrž o navázání na ducha metody, v níž jsou skryty ještě další transformační možnosti.

Práce literárního kritika je svou povahou v zásadě záležitostí individuální a do značné míry ve svých výsledcích i subjektivně zabarvenou, zároveň je však součástí kolektivního díla kritického, v jehož vrstveních a zápasech teprve vznikají předpoklady objektivně platných soudů. Povinností kritikovou by měla být znalost názorů jeho kolegů, jeho nezadatelným právem však by také měla být možnost na jedné straně polemizovat s těmi, s nimiž nesouhlasí, a na druhé straně se otevřeně hlásit k těm, s nimiž jej váže názorová spřízněnost, shodná optika v nazírání na minulost, přítomnost i budoucnost literatury a v neposlední řadě i shodný životní pocit. Stejně jako autor ve svém díle je jednou hlasem čtenářovým, vyslovujícím jeho nejvnitřnější myšlenky, názory a pocity, kdežto jindy stav čtenářovy mysli schopností umělecké intuice a intelektuální pronikavosti teprve projektuje, tak i kritik stojí vůči čtenářům i tvůrcům v podobných vztazích a neměl by je ničím maskovat. Naopak tam, kde vystupuje bez snahy zastírat vazby k vlastním životním kořenům, tam má šanci vyslovit se i o nich s větší prohledavostí než ten, jemuž se osobní názor ztrácí za strnulou grimasou objektivity. Pojem životního pocitu, se kterým implicitně pracuje Nový obsah i tato kniha a který je v obou případech chápán jako spontánní, převážně emocionální komplex reakcí a postojů, neomylně předjímajících často až dodatečně uvědomované změny společenského vědomí, není tedy v tomto smyslu jenom klíčem kritikovým k autorovi, ale i klíčem k němu samému.

Nebudu-li počítat krátké mezidobí let 1945–1948, prošla literatura v poválečném období v podstatě třemi vývojovými etapami, pro něž se v laickém i odborném povědomí ustálilo označení totožné vždy s přísluš-

⁷ Tradicí a úskalími syntetizujících snah od devadesátých let 19. století, se zřetelem zvláště na dvacátá a třicátá léta století dvacátého, se zabýval Vladimír Dostál ve stati Pojem a problém syntézy v české marxistické estetice, in: V. D., V tomto znamení, Praha 1975, s. 623–635

⁸ Pelc, Jaromír, c. d., s. 6

ným desetiletím, s nímž se ovšem žádná z nich zcela nekryje a které je tedy ve všech případech označením více méně konvenčním, zpřesňovaným periodizačními mezníky ze sféry politické i kulturní. Mluvíme-li proto o literatuře let padesátých, máme na mysli obvykle literaturu, která vznikala mezi léty 1948–1956, podobně jako v případě literatury let šedesátých se miní díla vzniklá zvláště po roce 1963 a vycházející přibližně do konce desetiletí. Nechci zde oba typy podrobně charakterizovat, nejde mi o zevrubný popis někdejší literární situace, nýbrž o postižení vývojového rytmu, na který pak navazuje literatura sedmdesátých let. Ten vyvstane dostatečně zřetelně, postavíme-li proti sobě literaturu let padesátých s atributy jako je kolektivismus, historický optimismus, víra v poznatelnost reality, a literaturu let šedesátých s atributy existenciálně prožívaného osamění individua a skepse historické i noetické. Léta 1956–1963 jsou tu mezidobím, v němž plynule probíhal onen proces přeměny teze dovedené do extrémních poloh ve svou antitezi, v nejvyhraněnějších případech ovšem stejně bezvýhodnou. Zatímco však literatuře padesátých let byla dána možnost plynulého sebepřekonání, jehož plodem se stala v šedesátých letech, ještě před rezignací některých tvůrců, řada vrcholných děl, nebyla stejná možnost dána literatuře let šedesátých, kterou politický vývoj znehybnil v ustrnulém gestu, z něhož jako by nebylo východiska.

Nové východisko hledá literatura sedmdesátých let a samozřejmě i mladí a nejmladší autoři, jimiž se tu chci zabývat. Jaromíru Pelcovi se pro první polovinu sedmdesátých let jako takové východisko jevil jeho „nový obsah“, v němž se oním substitutem individualismu šedesátých let měla stát dialektická syntéza obecného a zvláštního, hromadnosti a jedinečnosti, kolektivity a individuality. Hledání těchto východisek se dalo a dosud i děje bez účinné účasti některých exponovaných autorů šedesátých let a čtenář – a často ani kritik – nemůže vždy bezpečně určit, zda je jejich odmlčení následkem tvůrčí krize, do které se zřejmě někteří koncem šedesátých let dostali, anebo zda tu více hrají roli důvody mimoliterární. Kritika se přirozeně nemůže zabývat mýty, nýbrž jen reálně existujícími literárními díly, která tak či onak vstoupila do komunikace autor – dílo – čtenář. Tento postoj ji však nikterak nezbavuje nutnosti vyrovnat se umělecky, eticky i ideologicky s šedesátými léty, a to nikoli jen cestou vytyčení generální linie ve vztahu k nim, nýbrž i cestou dílčích analýz tvůrčího přínosu jednotlivých osobností. Lze říci, že na stejném názoru se v obecné rovině shoduje téměř celá současná literární teorie, ke konkrétním krokům se však dosud neodhodlala. Nečiní to vzhledem ke svému tématu pochopitelně ani tato kniha, třebaže ne bez lítosti nad tím, že i problematika, kterou zpracovává, bude zmíněným nedostatkem poznamenána.

Ukazuje se především, že jestliže v první polovině sedmdesátých let bylo možno hodnotit cesty „z kruhu samoty“⁹ k širším společenským perspektivám jako vývojový přínos – byť zdaleka ne vždy doprovázený náležitou uměleckou kvalitou –, dostalo se toto úsilí vzápětí u některých autorů do stále zjevnější krize. Její zdroje jsou různé: jednou objektivně i subjektivně podmíněná bázeň před hledáním reálných faktorů společenských konfliktů, podruhé pochybný kalkul s výhodami plynoucími z pružné reakce na zjednodušeně chápanou společenskou objednávku, potřetí prostě názorová i morální indiferentnost, zahalovaná snobským estetismem. Vnější projevy všech těchto skrytých motivů se však mnoho neliší: tematický i námětový stereotyp, popisná figurkářská žánrovitost, upovídáný romantický sentiment a přímočará angažovanost, která jen s bídou maskuje vlastní ideovou prázdnotu, to jsou rysy společné až příliš velkému počtu nových děl. Tak místo syntézy, místo „nového obsahu“ sklízíme někdy plody, které se svou myšlenkovou úrovní mnoho neliší od východisek schematické linie literatury padesátých let, třebaže svou nemohoucnost protřele zastírají kdekterým „moderním“ formálním postupem. Zde je nejvíce patrný negativní dopad césury z přelomu desetiletí. Ještě nejlépe z ní vyšli ti, kteří si už koncem šedesátých let „vedli svou“ stranou hlavního literárního proudu, či dokonce v polemice s ním, a kteří v sedmdesátých letech jen plynule svou tvorbu rozvinuli z původních východisek. Proti nim stojí autoři, jejichž první kroky v šedesátých letech byly často ve znamení bezvýhradného ideového i formálního přijetí panujících fetišů, kteří však vzápětí od let sedmdesátých tyto fetiše zcela zavrhuji a zaujímají stanoviska jim přímo protikladná, mnohdy však neméně fetišisticky hájená. A pak jsou tu ti, kteří do literatury v sedmdesátých letech teprve vstoupili a jimž už zcela schází velká historická zkušenost vývoje z konce šedesátých let. I z toho důvodu se část z nich stává epigony prvních dvou skupin, a protože práce všech těchto autorů dohromady jsou obvykle přijímány bez rozlišení, tvoří pak s nimi jednu těžko diferencovatelnou masu. Ve vědomé anebo i bezděčné opozici k této mase ocitají se však autoři, kteří usilují o obnovu reálné, eticky prohloubené individuální zainteresovanosti, a v tomto bodě se setkávají i s nejlepšími staršími tvůrci své generace.

Zdá se, že zvýšený akcent na roli subjektu, který můžeme pozorovat u těchto autorů, mohl by být oním vyrovnávajícím činitelem na miskách

⁹ Tak nazval J. Pelc ve svém Novém obsahu kapitolu věnovanou tvůrčímu vývoji J. Navrátila, který však z odstupu dalších let ukazuje, že kladně hodnocený posun v novele Štěstí (1976) – a řekněme i v novele Košťtýř (1978) – byl spíše zavádějící odbočkou od prvních autorových knih, na něž na vyšší úrovni navazuje až Událost (1979) a Soudcův sen o řetězech (1979). To, co ovšem má u Navrátila stále ještě charakter svébytné literární kvality, kleslo u jiných autorů v povrchní snaze o společenskou angažovanost na úroveň vskutku podliterární.

vah povážlivě se klonících na stranu ideového i uměleckého zploštění. I to naznačil už Jaromír Pelc v Novém obsahu svou poznámkou, v níž kladně zhodnotil, že mladí autoři většinou hovoří „o své osobní účasti na procesu společenské přeměny, s níž jsou nedílně svázáni“.¹⁰ Bohužel se však ukazuje, že ani tak nebylo zatím zabráněno zrodu dalších literárních nedochůdat, ve kterých sice osobně zúčastněný autorský subjekt hraje vážnou nebo převažující roli, která však i nadále postrádají opravdovou uměleckou přesvědčivost. Dozvíme se z nich, pravda, leccos reálného a příznačného ze života dnešní mladé generace, zabrousíme s jejími představiteli do nedjednoho prostředí, jehož líčení, včetně příslušné lidské stafáže, se stalo mnohým autorům téměř hlavním smyslem práce, přitom však stále zůstane kdesi na povrchu, na úrovni epizodického žánrového popisu, potlačeného jen zřídka upřímností výpovědi opravdu nepředstíranou. Ale i v tomto lepším případě většinou schází, ať vůbec nebo v důsledku autorovy umělecké nedostatečnosti, osobnostní přesah, jenž by individualizovaným lidským osudům vtiskl punc obecně platného poselství. Příčina tkví podle mého soudu v trvající etické mělkosti, v absenci socialistických humanitních ideálů, z nichž by se mělo dílo rodit a k nimž by mělo mířit. Takovými ideály se sotva stanou úniky do světa patriarchálních idyl, či bázlivé uhýbání před vážnými společenskými problémy a konflikty ve jménu těch drobných, skýtajících i tak autorovi záruku, že ve styku s nimi nepřijde k úhoně, a přitom si vydobude pověst odvážného kritika společenských neduhů. Ubohé, ušlápnuté a ve své usmolené upachtěnosti až směšné maloměšťáctví šedesátých let se proměnilo v bezohledně ambiciózní a snobsky institucionalizované velkoměšťáctví let sedmdesátých, jehož kořeny je třeba hledat ještě jinde než před patnácti nebo dvaceti lety. Literatura, která je dodnes hledá jen tam, stává se navzdory svému záměru nejčtenější duševní potravou právě těch, které zdánlivě kritizuje, neboť předpotopním, historicky neadekvátním a bezzubým způsobem, jakým tak činí, stává se vlastně nakonec jejich obranou: odvádí totiž pozornost od reálného společenského zázemí jejich existence a nikterak je neohrožuje.

Nasnadě je otázka, odkud beru přesvědčení, že právě tyto sociální jevy jsou pro současnou literaturu aktuální a nosné. Ale i odpověď je nasnadě: dává ji jednak sama společenská skutečnost i naše denní praxe, jednak onen právě popsany falešný odraz objektivní reality v literatuře. Můžeme ovšem uvažovat i o literatuře v tomto směru více či méně indifereční, a přitom nepostrádající charakter velkého umění; vzpomeneme-li však jenom například Šaldova kritéria životnosti umění či úvahu Bedřicha Václavka o tom, že „skutečností básník roste, vyrovnává-li se s ní poctivě

¹⁰ Pelc, Jaromír, c. d., s. 116

a hluboce, skutečnost deformuje jeho dílo, když ji obrazí nesprávně¹¹, musí nám být jasno, že v tak integrované společnosti, v jaké žijeme, nemůže se literatura prostě s problémy společenské reality nestřetnout. Nezáleží na tom, stane-li se tak na ploše románu (třebaže na ten jako na vtělení vrcholné epiky a komplexního podchycení reality zatím jen čekáme), či třístránkové povídky, záleží spíše na intenzitě tohoto střetu, a ta se mi dnes jeví stále více závislá na autorově etice. Je-li nesporná závislost mezi společenským bytím a společenským vědomím, jehož projevem je i literatura, platí tento vztah i opačně – a to by mělo být pro každého autora trvalým závazkem. V emocionálním i poznávacím účinku literatury tkví nesporně mocná síla, schopná působit na organismus společnosti ve směru jejich nejvyšších ideálů, kladoucí však na morální krédo spisovatele stále větší nároky. Jeho součástí musí být i notná dávka přímočarosti ve směřování k těmto ideálům, nehledící na dočasné neporozumění ani na osobní neúspěch a sledující s neoblomnou zásadovostí naplnění společensky hodnotných cílů. Prohloubené etické chápání významu individua ve vztahu ke společnosti a obnovení jejich vzájemného dialektického vztahu znamenalo by jistě i v rovině formální zánik popisného figurkářství a postup k vyšším typizujícím formám, útvarům a žánrům.

(..)

Někoho možná udiví, že vedle děl prozaických zahrnuji do knihy s názvem Prozaická skutečnost i poezii. Domnívám se, že v tom není rozpor: neboť tak jako každá velká próza je zároveň i opravdovou poezií, tak každá opravdová poezie žije intenzivním životem jen tehdy, neuzavírá-li se ani ona před skutečností do vlastní ulity. Realita obklopující ať prozaika, ať básníka je jen jedna, a to je ten nejzávažnější důvod, proč příliš nehledím na to, je-li předmětem pozornosti próza či báseň. Tím nechci samozřejmě popírat jejich specifické rysy a možnosti, pouze oponovat často uplatňované praxi, jako by se jednalo o dvě naprosto disparátní sféry slovesné tvorby. Takový návrat k celistvému chápání literární tvorby, kam stejně nepochybně patří i drama či řada forem rozhlasové a televizní práce, může být ovšem jenom nepatrným krůčkem ke zcela nezbytné obnově kontaktů literatury se všemi ostatními uměními. Bude asi těžké opomíjet důsledky stále se prohlubujícího diferenciačního procesu ve všech oborech lidské činnosti, tedy i v umění, které je jako celek už naprosto nemožné obsáhnout. Zároveň není však nadále možné zavírat oči před vztahy, které jdou napříč diferenciačním procesům a vedou naopak k dílčím integracím, anebo alespoň ke vzájemnému inspirativnímu působení, jehož výsledky nejsou nezajímavé a mají mnohdy spontánnější ohlas než umění

¹¹ Václavek, Bedřich: Tvorbou k realitě, 2. vyd., Praha 1946, s. 11

zakládající si na své autonomii. Jaromír Pelc poukázal například na vliv malířského díla Kamila Lhotáka na poezii Petra Cincibucha (nar. 1943) ve sbírce *Veterán rallye* (1976) i na tvorbu Karla Sýse (nar. 1946), dodatečně potvrzený zvláště sbírkou *Nadechni se a leť* (1977), a ani on sám jeho podněty nezapře.¹² Podobně kongeniální vztah poezie a výtvarného umění dokumentuje i sbírka *Asfaltoví holubi* (1978) Josefa Šimona (nar. 1948), doprovázená kresbami mladého malíře a ilustrátora Josefa Velčovského. Ještě užší vztahy než mezi poezií a výtvarným uměním lze však vysledovat mezi poezií i prózou a hudbou, zvláště pak pokud jde o její nejsoučasnější proudy jako rock, folk, punk a jejich vzájemné kombinace i doteky s jazzem a vážnou hudbou. Budu se těmto vztahům z hlediska jejich literárního významu věnovat (...), zde jen ještě upozornění na jednu jejich zcela zvláštní sféru, které dosud nebylo možno věnovat pozornost ani z důvodů více méně technických, a to je sféra tvorby písňových textů. Nemám ovšem samozřejmě na mysli celý její komplex, vymykající se téměř úplně jakékoliv uchopitelnosti a strádající také ve své větší části na kvalitě, jež by ji opravňovala k zařazení do souvislostí této knihy. Jde mi pouze o tu její část, v níž se právě ve spojení s jmenovanými menšinovými hudebními žánry rodí práce neotřelého vidění světa a nepředstírané autenticity generačního projevu, jež přitom zároveň nepostrádají hodnotu skutečné poezie. Spontánní ohlas u mladé generace nelze podceňovat ani ignorovat, neboť zjevně signalizuje, že tu patrně dochází k jistému převrstvování a hierarchizaci žánrů následkem neuspokojivého společenského fungování tištěné poezie a řekněme i prózy. Dosud byla celá záležitost, více tušená než zkoumaná, předmětem vesměs jen paušálně odmítavých stanovisek, podmíněných i určitou řevnivostí mezi nedostatečně prý honorovanými básníky (píšícími podle textařů jen pro úzký kruh zasvěcených) a finančně prý zcela saturovanými textaři („vyrábějícími“ však podle básníků produkty, jež „hraničí se slabomyslností“).¹³ Jakýkoli podobný apriorismus bude nutno urychleně opustit a postoupit k alespoň dílčím konfrontacím, k nimž zvláště poslední doba přinesla první materiálové předpoklady.

(...)

Nezastírám, že v řadě případů podřizuji svůj přístup i osobním zálibám a sklonům, vyplývajícím, jak jsem již řekl, z téhož životního pocitu, jaký vyjadřují některá díla dále rozebíraná. Jsem si vědom neobvyklosti, vyostřenosti i provokativnosti některých svých závěrů, záměrně je však

¹² Pelc, Jaromír, c. d., s. 65–66, 120–121. V současné době bohužel ne zcela obvyklý vztah literátů k výtvarnému umění dokumentuje i společná kniha K. Sýse a J. Pelce *Návštěvy v ateliérech* (Praha 1981).

netlumím, neboť jsem (...) vskutku přesvědčen, že víc než předem autocenzurou vykleštěné a do hladka vyleštěné „kritické soudy“ přispějí k pohybu v literatuře prostě názory, třeba nevykvašené, ale aspoň nezapírající, že prošly hlavou i srdcem.

Snažil jsem se jak do samotného textu, tak zvláště do poznámek vtělit řadu skrytých i otevřených polemických invektiv, neboť se domnívám, že právě v polemice je ukryto to nejpřitažlivější koření kritiky, ale také trvalý zdroj pohybu myšlenek jako nejlepší záruka proti umělecké i kritické stagnaci.

Tato kniha nepodává literární dějiny sedmdesátých let, soustřeďuje se pouze na tzv. mladou literaturu, jejíž rozsah vymezují v následující kapitole a kterou sleduji téměř výhradně po linii samostatných knižních publikací. Starším autorům věnuji pozornost zcela sporadickou, a to jen tam, kde je jejich vliv na mladou generaci – ať už čtenářskou nebo tvůrčí – zcela evidentní, abych tak řekl povrchově prokazatelný: důvodem je jak zcela pochopitelně omezený rozsah práce, tak domněn o jisté specifčnosti toho, co tu nazývám mladou literaturou. Konečně ani ji neprobírám, jak jsem řekl, celou, třebaže z jejího celistvého průzkumu vycházím. Absence některého z autorů na těchto stránkách anebo zařazení do té které kapitoly má nepochybně jistý kvalifikující význam, leč vždy jen případ od případu. Na druhé straně budou-li zejména rozličné okolnosti a problémy v této knize na světlo vytažené komukoli cokoli připomínat, pak jej ubezpečuji, že to není podobnost jen náhodná. Svě analýzy ukončuji rokem 1979, pouze u několika autorů připojuji rozборы i jejich dalších děl, v době práce na této knize vesměs připravených v příslušných nakladatelstvích k vydání. Jsem si vědom, že tím poněkud překračuji vymezený časový rámeček, *nejde mi však vůbec o zvýraznění konkrétních tvůrčích osobností, nýbrž o příležitost demonstrovat na jejich tvorbě problematiku možností, perspektiv i nesnází literárního typu, jehož představu zde všude sleduji*. Více než dvě léta, která uplynula od zrodu knihy, stačila ostatně zvrtnout nejednu naději a zviklat leckterou jistotu – přesvědčením o nutnosti nikdy nekončícího hledačství však nepohnula.

(Z knihy *Prozaická skutečnost*, 1982, s. 6–21. Mírně kráceno.)

¹³ Jiří Žáček v *Mladém světě* 20, 1978, č. 12, 14.–20. 3., s. 23